

# Formulärtyper

## Några begrepp

De förtryckta formulär i vilka prästen skulle föra in sin församlings befolkningsstatistiska uppgifter benämndes från början "Tabeller" i källan, i instruktionerna till prästerskapet och i litteraturen. Under 1700-talet förekom fyra "tabeller". Tabell I och II omfattade statistik över *demografiska händelser* under det gångna året, medan Tabell III och IV behandlade *befolkningens storlek och sammansättning* i olika avseenden vid det gångna årets slut. Under tiden 1749-1773 fanns också en särskild s.k. "Summarisk Tabell", avsedd för en kortfattad rapportering av de viktigaste statistiska uppgifterna årsvis för hela denna tid. Den hade två delar, en för demografiska händelser och en för befolkningens sammansättning.

I samband med introduktionen av nya formulär i början av 1800-talet, ersattes rubriken "Tabell..." med "Formulär". Denna ändring slog dock inte igenom fullt ut; man kan även fortsättningsvis finna beteckningen "Tabell(er)" i texter som behandlar Tabellverket.

DDB har valt att genomgående för hela perioden 1749-1859 beteckna de tryckta formulären som "formulär". Begreppet "tabell" används för att beteckna 1) en specifik statistisk fördelningstabell i källan, d.v.s. inom ett formulär, och 2) en databastabell, skapad av DDB för att tillgängliggöra en viss del av den inregistrerade källinformation eller relaterad information.

De tre nya formulär som introducerades i början av 1800-talet kallades:

- Formulär för Mortalitetens antecknande både i Städerne och på Landet
- Formulär för Folkmängdens antecknande på Landsbygden
- Formulär för Folkmängdens antecknande i Städerna

Dessa namn i källan gav upphov till DDB:s beteckningar "Mortalitetsformulär" (M) respektive "Folkmängdsformulär" (F).

DDB:s inregistrering av källan i dator gjordes i "inregistreringsformulär", som konstruerats för att svara mot förekommande formulärutformningar. Ett antal formulärupplagor identifierades, och deras motsvarande inregistreringsformulär numrerades. Alla olika upplagor av mortalitetsformulären hade inte återfunnits vid den tid, då inregistreringsformulären skapades, varför några av dem inte fick egna sådana. I databasen och i dokumentationen används beteckningen "formulärnummer", *formnr*, för att ange formulärupplaga. Den ofullständiga numreringen, motsvarande förekommande inregistreringsformulär, gäller i databasen tills en komplett verifiering av upplaga skett. Dessa nummer kan i dokumentation förekomma med beteckningen *formnr(temp)*, d.v.s. temporära formnr. Folkmängdsformulären har treställiga formnr, Mortalitetsformulären har tvåstelliga formnr.

Ibland talas i dokumentationen om "formulärtyper" varmed avses de tre typerna Folkmängds-, Mortalitets- och Summariska formulär.

När det gäller "användningsperioden" för ett formulär i viss utformning, har DDB valt att för de årliga Mortalitetsformulären betrakta denna som omfattande tiden fr.o.m. det år då formulärupplagan introducerades (se t.ex. Lext: *Studier i svensk kyrkobokföring*, 1984) till och med året innan nästa upplaga introducerades. För Folkmängdsformulär är begreppet "användningsperiod" mer svårhanterligt. Det kan förenklat ses som hela intervallet fr.o.m. första statistikår för en ny upplaga t.o.m. året före det statistikår då en ny upplaga tas i bruk. Detta är dock en förenkling som inte bör användas t.ex. då man är intresserad av frågan hur många församlingar som faktiskt redovisade befolkningsstatistik de "officiella statistikåren", d.v.s. de år för vilka församlingsstatistik skulle redovisas. Avvikelse förekom nämligen (se även avsnitten *Folkmängdsformulär* och *Användning*).

## Folkmängdsformulär (F)

Formulären med uppgifter om *befolkningens storlek och sammansättning vid utgången av det gångna året, efter kön, ålder, civilstånd, yrke, stånd m.m.*, skickades in varje år de tre första åren, därefter vart tredje år, och från 1775 endast vart femte år.

Nya formulärupplagor togs i bruk åren 1749, 1775, 1805, 1825, 1840 och 1855. Fr.o.m. 1805 års upplaga fanns formulären i två utformningar, en för landsbygdsförsamlingar och en för städer.

Tabellen nedan visar användningsperioderna, de officiella statistikåren (år för vilka statistiska uppgifter skulle lämnas), typ av formulär samt DDB:s treställiga formulärnummer, *formnr*, för Folkmängdsformulären. Första siffran i *formnr* är en kronologisk löpnumrering av upplagorna. Andra siffran anger om formulärtypen varit avsedd för användning i alla typer av församlingar (0), på landsbygd (1) eller i stad (2). Tredje siffran är alltid 0.

Tabell: Folkmängdsformulär: Användningsperioder med de officiella statistikåren inom parentes formulärtyp (alla slags församlingar, landsbygd, stad) och formulärnummer

Användningsperiod och officiella statistikår	Typ	Formnr
1749 – 1774 (1749, 1750, 1751, 1754, 1757, 1760, 1763, 1766, 1769, 1772)	alla	100
1775 – 1804 (1775, 1780, 1785, 1790, 1795, 1800)	alla	200
1805 – 1824 (1805, 1810, 1815, 1820)	land	310
1805 – 1824 (1805, 1810, 1815, 1820)	stad	320
1825 – 1839 (1825, 1830, 1835)	land	410
1825 – 1839 (1825, 1830, 1835)	stad	420
1840 – 1854 (1840, 1845, 1850)	land	510
1840 – 1854 (1840, 1845, 1850)	stad	520
1855 – 1859 (1855)	land	610
1855 – 1859 (1855)	stad	620

Den största skillnaden i innehållet mellan formulären för stad respektive landsbygd finns i redovisningen av sociala grupperingar, t.ex. yrkes-, etniska och religiösa. Dessa indelningar var anpassade till de strukturer och förhållanden som kunde förväntas i de olika miljöerna. Detta redovisas utförligare under rubriken "Innehåll i folkmängdsformulär". Se även "[Originalformulär](#)" samt "[Anvisningar](#)".

En ytterligare skillnad mellan landsbygds- och stadsformulär är, att de förra fr.o.m. 1805 års upplaga (i likhet med Mortalitetsformulären fr.o.m. 1802) innehåller en "*Specifikation för varje församling i pastoratet/prosteriet*". Denna erbjuder en värdefull kontrollmöjlighet avseende den geografiska identiteten för huvudformulärets statistiska innehåll. En sådan kontrollmöjlighet saknas alltså för stadsformulären, för alla F-formulär före 1805, och även för [M-formulär](#) före 1802. (Beträffande problem med geografisk identitet, se även [Statistikområden](#).)

I övrigt förekommer mest smärre skiljaktigheter i formuleringar o.d. mellan landsbygds- och stadsformulär, men den som skall använda båda formulärtypernas uppgifter i samma analyser, bör ändå alltid jämföra de aktuella variabelernas formuleringar, tabellutformning i övrigt samt anvisningarna för ifyllandet i respektive typ av formulär.

Som stöd för prästens arbete innehöll den första upplagan av folkmängdsformuläret, d.v.s. *formnr 100* ( = källans *Tabell III* ) en s.k. *Methodisk Tabell*. Denna utgjorde en underlagstabell där män respektive kvinnor i de olika ålders-, civilstånds- och ståndskategorierna kunde föras in som streckmarkeringar, och från vilken hopsummerade uppgifter sedan kunde överföras till Tabell III. I fall då Tabell III saknats helt eller haft bristfälligt innehåll har, när så varit möjligt, uppgifterna inregistrerats från den metodiska tabellen istället. Om den metodiska tabellen utnyttjats vid registrering, finns det antecknat på källberedningsblanketterna (se [DDB:s hantering](#)).

---

### *Mortalitetsformulär (M)*

De s.k. Mortalitetens formulären, som fylldes i varje år under hela Tabellverksperioden, behandlade inte bara mortalitet, utan alla slags demografiska händelser: födslar, dödsfall, ingångna och upplösta äktenskap, in- och utflyttning m.m.

Formulärupplagor med delvis olika innehåll introducerades åren 1749, 1774, 1802, 1811, 1821, 1831, 1841 och 1851. Samtliga upplagors originalformulär visas under "[Originalformulär](#)". En viktig nyhet i 1802 års upplaga var specifikationstabellen "*för var församling i pastorat och prosteri*" sist i formuläret. Upplagorna 1841 och 1851 innehöll endast smärre förändringar.

Formulärupplagorna 1811, 1841 och 1851, som inte uppmärksammats vid inregistreringens början, fick inte egna inregistreringsformulär, dvs heller inte egna *formnr* i databasen. Då dessa upplagor, särskilt 1811 års, uppvisar egenheter i utformningen, som är viktiga att känna till vid användning av vissa variabler, kommer *formnr* att uppdateras efterhand. Tillsvidare är det deras temporära formulärnummer som återfinns i databasen.

De variabler som berörs av problemet med osäker upplaga är i formulär 31-32 dödsorsaker och dödfödda barn. I formulär 51-53 berörs barnaföderskor efter ekonomiska villkor, döda med fattigdel hemma, samt in- och utflyttade. Upplageskillnaderna behandlas under "Innehåll i [Mortalitetsformulär](#)".

Tabell: Mortalitetens formulärens användningsperioder och formulärnummer

Användningsperiod	Formnr	Formnr(temp)
1749-1773	10	
1774-1801	20	
1802-1810	31	30
1811-1820	32	30
1821-1830	40	
1831-1840	51	50
1841-1850	52	50
1851-1859	53	50

## Summariskt formulär

För perioden 1749-1773 förekom - jämte de vanliga Mortalitetformuläret 10 (*Tabell I* och *Tabell II* i källan) och Folkmängdsformuläret 100 (*Tabell III* i källan) - ett översiktligt Summariskt formulär, s.k. *Summarisk Tabell* i källan, med en rad per år, där årsvisa statistiska uppgifter för hela denna 25-årsperiod kunde sammanställas. Det kan vara ifyllt för varje år eller enbart för vissa år. Det summariska formuläret ligger för en del församlingar infogat i slutet av 1773 års huvudformulär. Se "[Originalformulär](#)": Mortalitet (10), sida 3 och Folkmängd (100), sida 3. De mest centrala demografiska variablerna från de fullständiga F- och M-formulären återfinns här, delvis i förenklad form (se även "Innehåll i : [Summariskt formulär](#)"). Det kan bl.a. noteras att de summariska folkmängdsuppgifterna inte innehåller någon åldersfördelning av befolkningen, samt att dödsåldersklasser och ståndsindelning har annan utformning än i ordinarie formulär.

Om det har funnits ett summariskt formulär i en församling där det för något år under tiden 1749-73 saknas ordinarie formulär, har DDB i tillämpliga delar registrerat summariska uppgifter i det ordinarie inregistreringsformulär som användes för året ifråga. När uppgifter från summariskt formulär inregistrerats, har detta noterats på källberedningsblanketten (se "[DDB:s hantering](#)"). Enligt källberedningens uppgifter har mindre än en procent av Mortalitetformulär 10 respektive Folkmängdsformulär 100 inregistrerats från Summariskt formulär. Vissa län är här överrepresenterade: Södermanlands-, Göteborgs & Bohus- samt Örebro län svarar för nära 60% av alla databasens Mortalitetformulär med uppgifter från Summariskt formulär och enbart Södermanlands län svarar för c:a en tredjedel av alla Folkmängdsformulär med uppgifter från Summariskt formulär.

---

### *Olika formulärupplagors användning: totalt och utanför användningsperioden*

De olika Mortalitet- respektive Folkmängdsformulären har använts i något olika omfattning främst beroende på olika livslängd hos upplagorna.

Inom varje formulärupplaga finns ett antal formulär med uppgifter för år som ligger utanför upplagans användningsperiod, dvs för år som ligger inom föregående eller efterföljande upplagas användningsperiod.

Om prästen t.ex. saknat nya formulär, när det var dags att skicka in uppgifter, kan han ha använt överblivna formulär från en äldre upplaga. Ibland har också uppgifterna förts in i ett handskrivet formulär gjort efter en gammal förlaga. Formulär av en viss upplaga kan också ha använts för att retroaktivt inrapportera uppgifter avseende ett eller flera år under tiden innan den använda formulärtypen officiellt togs i bruk.

Tabellerna nedan visar, för Folkmängdsformulär respektive Mortalitetformulär, det totala antalet inregistrerade formulär av varje upplaga, jämte antalet som använts för år som ligger före respektive efter användningsperioden. För Folkmängdsformulär visas dessutom antalet inregistrerade formulär som ligger inom användningsperioden, men avser andra år än de officiella statistikåren.

Tabell: Folkmängdsformulär. För varje upplaga totalt antal inregistrerade formulär samt antal formulär använda utanför upplagens användningsperiod (AP) respektive för andra år inom perioden än de officiella statistikåren.

Formnr	Användningsperiod (AP)	Totalt antal	Före AP	Efter AP	Avvikande år inom AP
100	1749-1774	19403	0	61	3470
200	1775-1804	10511	2	1	49
310	1805-1824	7478	3	18	9
320	1805-1824	425	1	5	3
410	1825-1839	5445	0	0	2
420	1825-1839	340	1	0	6
510	1840-1854	5430	1	2	2
520	1840-1854	347	0	0	1
610	1855-1855	1771	0	0	0
620	1855-1855	117	0	0	0

Användning av en F-formulärupplaga helt utanför det giltiga intervallet var, som framgår av tabellen, sällsynt. Folkmängdsformulärens eftersläpning för 1749 års upplaga (formnr 100), kom till en tredjedel från församlingar i Jönköpings län.

Ser man däremot på användning av Folkmängdsformulär för år som inte var officiella statistikår, blir bilden en annan. Framför allt under intervallet för den första upplagan (formnr 100), rådde stor oreda beträffande de "*faktiska statistikårens*" förhållande till de *officiella statistikåren*. Hela 18 procent (3470 st) av upplagens alla inregistrerade formulär avser år inom användningsperioden, som inte var officiella statistikår. Av dessa 3470 formulär härrör mer än hälften från Tabellverkets första decennium. Detta bör beaktas av den användare som arbetar med 1700-talets Folkmängdsformulär.

När det gäller Mortalitetsformulär med ännu ej fastställd upplaga (formnr 31, 32, 51, 52, 53), är uppgifter om hur dessa användes kring upplageskiftena 1811 respektive 1841 och 1851 ännu inte tillgängliga, och alltså är redovisningen i nedanstående tabell ofullständig. Tabell: Mortalitetsformulär. Totalt antal inregistrerade formulär samt antal formulär använda utanför upplagens användningsperiod.

Formnr	Användningsperiod	Totalt antal	Använda för år före:	Antal	Använda för år efter:	Antal
10	1749-1773	41767	1749	0	1773	35
20	1774-1801	50088	1774	6	1801	27
30*	1802-1820	37714	1802	5	1820	243
40	1821-1830	19281	1821	15	1830	7
50*	1831-1859	55536	1831	47	1859	0

\* Formnr (temp)

I tabellen kan man skönja en ovanligt stor eftersläpning när det gällde att skifta till Mortalitetsformulär av 1821 års upplaga (formnr 40). Från Tabellkommissionens protokoll vet vi att tryckningsproblem orsakade svårigheter att få ut 1821 års formulär i tid. T.ex.

använde Skara stift den gamla upplagan år 1821. Av de 227 församlingar som svarade för eftersläpningen låg 80 i Skaraborgs län, 44 i Kristianstads län, 39 i Älvsborgs län, 31 i Östergötlands län och 14 i Malmöhus län.

När det gäller användning av en viss formulärupplaga vid inrapportering av statistik för år innan upplagan börjat gälla, tyder fördelningen på att ett mindre antal församlingar svarade för flertalet fall. Sannolikt var det då ofta så, att kyrkoherden efter påstötningar skickade in formulär för en hel rad tidigare försummade år på en gång. T.ex. kom två tredjedelar av de 47 retroaktivt använda formulärens med formnr(temp) 50 från tre församlingar.